

Yirmi İkinci Mektup

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹ ، وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ²

Şu Mektup, iki mebhastır. Birinci Mebhas, ehl-i imanı uhuvvete ve muhabbete davet eder.

Birinci Mebhas

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ³

ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ⁴

وَالْكَافِرِينَ الْغَائِبِينَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ⁵

Müminlerde nifak ve şikak, kin ve adâvete sebebiyet veren tarafgirlik ve inat ve haset,

- ♦ hakikatçe..
- ♦ ve hikmetçe..
- ♦ ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet'çe..
- ♦ ve hayat-ı şahsiyece..
- ♦ ve hayat-ı içtimaiyece..

¹ Her türlü noksan sıfatlardan uzak olan Allah'ın adıyla.

² “Hiç bir şey yoktur ki, O’nu hamd ile beraber tesbih (tenzih) ediyor bulunmasın.” (İsrâ sûresi, 17/44)

³ “Müminler sadece kardeşirler. O hâlde ihtilâf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin!” (Hucurât sûresi, 49/10).

⁴ “Sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet sûresi, 41/34).

⁵ “O muttakiler ki kızdıklarında öfkelerini yutar, insanların kusurlarını affederler. Allah da böyle iyi davrananları sever.” (Âl-i İmran sûresi, 3/134).

♦ *ve hayat-ı mâneviyece çirkin ve merduttur, muzır ve zulümdür ve hayat-ı beşeriye için zehirdir.*

Şu hakikatin gayet çok vücûhundan altı vechini beyan ederiz.

Birinci Vecih

Hakikat nazarında zulümdür.

Ey mümine kin ve adâvet besleyen insafsız adam! Nasıl ki sen bir gemide veya bir hânede bulunsan, seninle beraber dokuz mâsum ile bir câni var. O gemiyi gark ve o hâneyi ihrak etmeye çalışan bir adamın, ne derece zulmettiğini bilirsin. Ve zâlimliğini, semâvâta işittirecek derecede bağıracağını. Hatta birtek mâsum, dokuz câni olsa, yine o gemi hiçbir kanun-u adâletle batırılmaz.

Aynen öyle de sen, bir hâne-i rabbâniye ve bir sefine-i ilâhiye olan bir müminin vücudunda iman ve İslâmiyet ve komşuluk gibi dokuz değil, belki yirmi sıfât-ı mâsume varken; sana muzır olan ve hoşuna gitmeyen bir câni sıfatı yüzünden ona kin ve adâvet bağlamakla, o hâne-i mâneviye-i vücûdun mânen gark ve ihrakına, tahrip ve batmasına teşebbüs veya arzu etmen, onun gibi şenî ve gaddar bir zulümdür.

İkinci Vecih

Hem hikmet nazarında dahi zulümdür.

Zira mâlûmdur ki; adâvet ve muhabbet, nur ve zulmet gibi zıddırlar. İkisi, mana-yı hakikîsinde olarak beraber cem olamazlar. Eğer muhabbet, kendi esbabının rüçhâniyetine göre bir kalbde hakikî bulunsa, o vakit adâvet mecazî olur; acımak suretine inkılâb eder. Evet mümin, kardeşini sever ve sevmeli! Fakat fenalığı için yalnız acır.. tahakkümle değil, belki lütufla ıslahına çalışır. Onun için nass-ı hadis ile: “Üç günden fazla mümin, mümine kûsüp kat-ı mükâleme etmeyecek.”¹ Eğer esbab-ı adâvet galebe çalıp adâvet, hakika-tiyle bir kalbde bulunsa; o vakit muhabbet mecazî olur, tasannû ve temellûk suretine girer.

Ey insafsız adam! Şimdi bak ki, mümin kardeşine kin ve adâvet ne kadar zulümdür. Çünkü nasıl ki sen âdi küçük taşları, Kâbe'den daha ehemmiyetli ve Cebel-i Uhud'dan daha büyük desen, çirkin bir akılsızlık

¹ Bkz.: Buhârî, edeb 57, 62, isti'zân 9; Müslim, birr 23, 25, 26.

edersin. Aynen öyle de Kâbe hürmetinde olan iman¹ ve Cebel-i Uhud azametinde olan İslâmiyet gibi çok evsaf-ı İslâmiye, muhabbeti ve ittifa-
kını istediği hâlde; mümine karşı adâvete sebebiyet veren ve âdi taşlar hük-
münde olan bazı kusurâtı, iman ve İslâmiyet'e tercih etmek, o derece in-
safsızlık ve akılsızlık ve pek büyük bir zulüm olduğunu aklın varsa anlarsın!² Evet tevhid-i imanî, elbette tevhid-i kulûbu ister. Ve vahdet-i itikat dahi, vahdet-i içtimaiyeyi iktiza eder.

Evet inkâr edemezsin ki, sen bir adamla beraber bir taburda bulunmakla o adama karşı dostâne bir râbıta anlarsın.. ve bir kumandanın emri altında beraber bulunduğunuzdan arkadaşâne bir alâka telâkki edersin.. ve bir memlekette beraber bulunmakla uhuvvetkârâne bir münasebet hissedersin...

Hâlbuki imanın verdiği nur ve şuur ile ve sana gösterdiği ve bildirdiği esmâ-yı ilâhiye adedince vahdet alâkaları ve ittifak râbıtaları ve uhuvvet münasebetleri var. Meselâ her ikinizin;

- Hâlık'ınız bir, Mâlik'iniz bir, Mâbud'unuz bir, Râzık'ınız bir.. bir bir, bine kadar bir bir ...

- Hem Peygamberiniz bir, dininiz bir, kıbleniz bir.. bir bir, yüze kadar bir bir ...³

- Sonra köyünüz bir, devletiniz bir, memleketiniz bir.. ona kadar bir bir ...

Bu kadar bir birler vahdet ve tevhidi, vifak ve ittifağı, muhabbet ve uhuvveti iktiza ettiği ve kâinatı ve küreleri birbirine bağlayacak mânevî zincirler buldukları hâlde; şikak ve nifaka, kin ve adâvete sebebiyet veren örümcek ağı gibi ehemmiyetsiz ve sebatsız şeyleri tercih edip mümine karşı hakikî adâvet etmek ve kin bağlamak, ne kadar o râbıta-yı vahdete bir hürmetsizlik ve o esbab-ı muhabbete karşı bir istihfaf ve o münasebât-ı uhuvvete karşı ne derece bir zulüm ve i'tisâf olduğunu, kalbin ölmemiş ise aklın sönmemiş ise anlarsın!

¹ Müminin, imanı ile nâil olduğu hürmetin Allah katında Kâbe'nin hürmetinden daha büyük olduğuna dair bkz.: Tirmizî, *birr* 85; İbni Mâce, *fiten* 2; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 11/37.

² Bir mümini kusurlarından dolayı tahkir etmemek gerektiğine dair bkz.: Tevbe sûresi, 9/79; Hucurât sûresi, 49/11; Hümeze sûresi, 104/1; Müslim, *birr* 32; Tirmizî, *birr* 18; Ebû Dâvûd, *edeb* 35. Ayrıca kusur işleyen mümine hakaret edilmeyip, hakkında istiğfarda bulunmak gerektiğine dair bkz.: Buhârî, *hudûd* 4; Ebû Dâvûd, *hudûd* 35.

³ Bütün insanların hem Rab'leri aynı olduğunu, hem de her birinin aynı atadan geldiklerini ifade eden hadis-i şerif için bkz.: Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 5/411; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/86.

Üçüncü Vecih

Adâlet-i mahzayı ifade eden ¹ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ sırrına göre; bir müminde bulunan câni bir sıfat yüzünden sâir mâsum sıfatlarını mahkûm etmek hükümünde olan adâvet ve kin bağlamak, ne derece hadsiz bir zulüm olduğunu.. ve bhusus bir müminin fena bir sıfatından darılıp küsüp, o müminin akrabasına adâvetini teşmil etmek, ² إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ sîga-yı mübalâğa ile gayet azîm bir zulüm ettiğini, **hakikat ve şeriat ve hikmet-i İslâmiye** sana ihtar ettiği hâlde; nasıl kendini haklı bulursun, “Benim hakkım var!” dersin?

Hakikat nazarında sebep-i adâvet ve şer olan fenalıklar, şer ve toprak gibi kesiftir.. başkasına sirâyet ve in’ikâs etmemek gerektir. Başkası ondan ders alıp şer işlese, o başka meseledir. Muhabbetin esbabı olan iyilikler, muhabbet gibi nurdur.. sirayet ve in’ikâs etmek, şe’nidir. Ve ondandır ki; “Dostun dostu dosttur.” sözü, durûb-u emsâl sırasına geçmiştir.³ Hem onun içindir ki; “Bir göz hatırı için çok gözler sevilir.” sözü umumun lisanında gezer.

İşte ey insafsız adam! Hakikat, böyle gördüğü hâlde; sevmediğin bir adamın sevimli mâsum bir kardeşine ve taallukatına adâvet etmek, ne kadar hilâf-ı hakikat olduğunu hakikat-bîn isen anlarsın.

Dördüncü Vecih

Hayat-ı şahsiye nazarında dahi zulümdür.

Şu dördüncü vechin esası olarak birkaç düsturu dinle:

Birincisi: Sen, mesleğini ve efkârını hak bildiğin vakit; “Mesleğim haktır veya daha güzeldir.” demeye hakkın var. Fakat, “Yalnız hak, benim mesleğimdir.” demeye hakkın yoktur!..

وَعَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ وَلَكِنَّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبَدِّي الْمَسَاوِيَا⁴

¹ “Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez.” (En’âm sûresi, 6/164; İsrâ sûresi, 17/15; Fâtır sûresi, 35/18; Zümer sûresi, 39/7; Necm sûresi, 53/38)

² “Gerçekten insan çok zâlim ve çok nankördür.” (İbrahim sûresi, 14/34).

³ Ali İbni Ebî Talib, *Nehcü’l-belâğa* s.748-749.

⁴ “Rıza gözü hiçbir ayıbı görmez. Gazap gözü bütün kusurları ortaya çıkarır.” (Ebu’t-Tayyib el-Mütenebbî’ye ait olan bu beyit için bkz.: İbni Asâkir, *Târihu Dimâşk* 33/219, 36/319; el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi’d-dîn* 3/36).

sırrınca, insafsız nazarın ve düşkün fikrin hakem olamaz. Başkasının mesleğini butlân ile mahkûm edemez.

İkinci Düstur: Senin üzerine haktır ki; her söylediğin hak olsun. Fakat her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur. Her dediğin doğru olmalı. Fakat her doğruyu demek doğru değildir. Zira senin gibi niyeti hâlis olmayan bir adam, nasihati bazen damara dokundurur, aksülamel yapar.

Üçüncü Düstur: Adâvet etmek istersen, kalbindeki adâvete adâvet et.. onun ref'ine çalış. Hem en ziyade sana zarar veren nefs-i emmârene ve hevâ-yı nefsinde adâvet et..¹ islahına çalış. O muzır nefsin hatırı için, müminlere adâvet etme. Eğer düşmanlık etmek istersen; kâfirler, zındıklar çoktur.. onlara adâvet et!..

Evet nasıl ki muhabbet sıfatı, muhabbete lâyıktır; öyle de adâvet hasleti, her şeyden evvel kendisi adâvete lâyıktır. Eğer hasmını mağlup etmek istersen, fenalığına karşı iyilikle mukabele et. Çünkü eğer fenalıkla mukabele edersen, husûmet tezâyüd eder. Zâhiren mağlup bile olsa, kalben kin bağlar, adâveti idâme eder. Eğer iyilikle mukabele etsen, nedâmet eder.. sana dost olur.²

إِذَا أَنْتَ أَكْرَمْتَ الْكَرِيمَ مَلَكَتَهُ وَإِنْ أَنْتَ أَكْرَمْتَ اللَّئِيمَ تَمَرَّدَا³

hükmünce müminin şe'ni, kerîm olmaktır.⁴ Senin ikramınla sana musahhar olur. Zâhiren leîm bile olsa, iman cihetinde kerîmdir. Evet fena bir adama “İyisin iyisin” desen, iyileşmesi ve iyi adama “Fenasın fenasin.” desen, fenalaşması çok vukû bulur. Öyle ise

وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا⁵ ، وَإِنْ تَعَفُّوا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ⁶
gibi desâtir-i kudsiye-i Kur'âniye'ye kulak ver.. saadet ve selâmet ondadır.

¹ İnsanın en büyük düşmanı kendi nefsi olduğuna dair bkz.: Yûsuf sûresi, 12/53; el-Beyhakî, *ez-Zühhd* s.157; ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/408; el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/4.

² Bkz.: “İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet sûresi, 41/34).

³ “Haysiyetli, şerefli birine ikramda bulunursan, onun gönlünü kazanırsın. Fakat haysiyetsiz, değersiz birine ikramda bulunsan da onun gönlüne giremezsin.” (Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz.: İbni Kays, *Kıra'd-dayf* 1/251; el-Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl* 1/14).

⁴ Bkz.: Tirmizî, *birr* 41; Ebû Dâvûd, *edeb* 5; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 2/394.

⁵ “O kullar, boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler.” (Furkan sûresi, 25/72).

⁶ “Bununla beraber müsamaha eder, kusurlarına bakmaz, affederseniz bu da sizin için bir fazilettir. Çünkü Allah da Gafûr'dur, Rahim'dir.” (Teğâbün sûresi, 64/14).

Dördüncü Düstur: *Ehl-i kin ve adâvet; hem nefesine, hem mümin kardeşine, hem rahmet-i ilâhiyeye zulmeder, tecavüz eder. Çünkü kin ve adâvet ile nefisini bir azab-ı elîmde bırakır. Hasmına gelen nimetlerden azabı ve korkusundan gelen elemi nefesine çektirir, nefesine zulmeder. Eğer adâvet hasedden gelse, o bütün bütün azaptır. Çünkü haset, evvelâ hâsidi ezer; mahveder, yandırır.¹ Mahsûd hakkında zararı ya azdır veya yoktur.*

Hasedin çaresi: Hâsid adam, haset ettiği şeylerin âkıbetini düşünsün. Tâ anlasın ki; rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet; fânidir, muvakkattır.. faydası az, zahmeti çoktur. Eğer uhrevî meziyetler ise zâten onlarda haset olamaz. Eğer onlarda dahi haset yap-sa ya kendisi riyakârdır, âhiret malını dünyada mahvetmek ister.. veyahut mahsûdu riyakâr zanneder, haksızlık eder, zulmeder.

Hem ona gelen musibetlerden memnun ve nimetlerden mahzun olup² kader ve rahmet-i ilâhiyeye, onun hakkında ettiği iyiliklerden küsüyor. Âdeta kaderi tenkit ve rahmete itiraz ediyor. *Kaderi tenkit eden başını örse vurur, kırar. Rahmete itiraz eden, rahmetten mahrum kalır.*

Acaba, bir gün adâvete değmeyen bir şeye, bir sene kin ve adâvetle mukabele etmeyi hangi insaf kabul eder, bozulmamış hangi vicdana sığar? Hâlbuki mümin kardeşinden sana gelen bir fenalığı, bütün bütün ona verip, onu mahkûm edemezsin. Çünkü:

✓ *Evvelâ, kaderin onda bir hissesi var. Onu çıkarıp o kader ve kaza hissesine karşı rıza ile mukabele etmek gerektir.*

✓ *Sâniyen, nefis ve şeytanın hissesini de ayırıp, o adama adâvet değil, belki nefesine mağlup olduğundan acımak ve nedâmet edeceğini beklemek...*

✓ *Sâlisen, sen kendi nefsinde görmediğin veya görmek istemediğin kusurunu gör, bir hisse de ona ver.*

✓ *Sonra bâki kalan küçük bir hisseye karşı en selâmetli ve en çabuk hasmını mağlup edecek afv u safh ile ve ulüvv-ü cenâblıkla mukabele et-sen, zulümden ve zarardan kurtulursun...*

¹ Hasedin hasenâti, dolayısıyla da hased edeni yeyip bitirmesini ifade eden hadisler için bkz.: Ebû Dâvûd, edeb 44; İbni Mâce, zühd 22.

² Allah'ın, başkalarına fazladan verdiği lütufları kıskanmamak gerektiğine dair bkz.: Nisâ sûresi, 4/32. Ayrıca bir mümine gelen nimetten rahatsız olmanın ve maruz kaldığı fenalıktan hoşlanmanın, mümine yakışmayan bir sıfat olduğunu ifade eden âyetler için bkz.: Âl-i İmran sûresi, 3/120; Tevbe sûresi, 9/50.

Yoksa sarhoş ve divane olan ve şişeleri ve buz parçalarını elmas fiyatıyla alan cevherci bir yahudi gibi beş paraya değmeyen fâni, zâil, muvakkat, ehemmiyetsiz umûr-u dünyeviye –güya ebedî dünyada durup ebedî beraber kalacak gibi– şedîd bir hırs ile ve dâimî bir kin ile mütemâdiyen bir adâvetle mukabele etmek, sîga-yı mübalâğa ile bir zalûmiyettir veya bir sarhoşluktur ve bir nevi divaneliktir.

İşte hayat-ı şahsiyece bu derece muzır olan adâvete ve fikr-i intikama, –eğer şahsını seversen– yol verme ki kalbine girsin. Eğer kalbine girmiş ise, onun sözünü dinleme!

Bak, hakikatbîn olan Hâfız Şirâzî’yi dinle: **دُنْيَا نَهَ مَتَاعِيسَتِي كِه اَرَزْدُ بِنَزَاعِي**
Yani: “Dünya öyle bir metâ değil ki bir nizâa değsin.” Çünkü fâni ve geçici olduğundan kıymetsizdir. Koca dünya böyle ise, dünyanın cüz’î işleri ne kadar ehemmiyetsiz olduğunu anlarsın!..

Hem demiş:

اَسَايِشِ دُوْغِيْتِي تَفْسِيْرَ اَيْنِ دُوْ حَرْفَسْتِ

بَا دُوْستَانِ مُرُوْتِ بَا دُوْشْمَانِ مُدَارَا

Yani: “İki cihanın rahat ve selâmetini iki harf tefsir eder, kazandırır: Dostlarına karşı mürüvvetkârâne muâşeret ve düşmanlarına sulhkârâne muamele etmektir.”¹

Eğer derssen: “İhtiyâr benim elimde değil, fitratımda adâvet var. Hem damarıma dokundurmuşlar, vazgeçemiyorum.”

Elcevap: Sû-i huluk ve fena haslet eseri gösterilmezse.. ve gıybet gibi şeylerle ve muktezasıyla amel edilmezse, kusurunu da anlasa zarar vermez.² Madem ihtiyâr senin elinde değil, vazgeçemiyorsun. Senin mânevî bir nedamet, gizli bir tövbe ve zımnî bir istiğfar hükmünde olan kusurunu bilmen ve o haslette haksız olduğunu anlaman, onun şerrinden seni kurtarır.³ Zâten bu mektubun bu mebhasını yazdık, tâ bu mânevî istiğfarı temin etsin.. haksızlığı hak bilmesin.. haklı hasmını, haksızlıkla teşhir etmesin.

¹ Hâfız Şirâzî, *Dîvân-ı Hâfız Şirâzî* s.4 (5. gazel).

² Bir kötülüğe niyetlenip onu işlemekten vazgeçen kimseye günah yazılmayacağını, hatta aksine bir de sevap yazılacağını ifade eden hadisler için bkz.: Buhârî, *tevhid* 34; Müslim, *îmân* 205.

³ Kusurunu bilip pişman olmanın tevbe anlamına geleceğine ve bunun günaha keffaret olacağına dair bkz.: İbni Mâce, *zühd* 30; Ahmed İbni Hanbel, *el-Müsned* 1/289, 376, 422, 423, 433; et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.50.